

Ochrana vybraných druhů ptáků v lesích Vysočiny

Zpráva o realizaci projektu v roce 2024

zpracoval: Ing. Ivo Hertl, Ph.D.

2024

Úvod

V posledních letech jsou ptáci hnízdící v lesích na Vysočině vystaveni asanaci „kůrovcové kalamity“ a jejím následkům, představující přímé ohrožení jednotlivých hnízdišť některých druhů, především v případě kriticky ohrožených orlů mořských (*Haliaeetus albicilla*), silně ohrožených čápů černých (*Ciconia nigra*), včelojedů lesních (*Pernis apivorus*), ostřížů lesních (*Falco subbuteo*), ohrožených výrů velkých (*Bubo bubo*) a jestřábů lesních (*Accipiter gentilis*). U těchto druhů může mít snížení počtu úspěšně hnízdících párů dlouhodobý dopad na stabilitu populací jednotlivých druhů na Vysočině.

V roce 2016 jsme zahájili spolupráci s Lesy ČR s. p. a Krajem Vysočina při individuální ochraně hnízdišť orlů mořských, čápů černých a výrů velkých. Ochrana je založená na definování určitého okolí hnízda a termínů, kdy při dodržování klidu vybraných lesnických prací nebude docházet k rušení hnízdících ptáků. Za tři roky spolupráce jsme získali cenné poznatky ke způsobům komunikace s vlastníky, které jsme následně uplatnili při rozšíření spolupráce v roce 2019. Nové metodické doporučení jsme rozšířili o jestřáby lesní, včelojedy lesní a ostříže lesní a další silně ohrožené druhy hnízdící v dutinách stromů: kulíšky nejmenší (*Glauclidium passerinum*), sýce rousné (*Aegolius funereus*) a holuby doupňáky (*Columba oenas*). Vzhledem k častějším nálezům hnízdících luňáků červených (*Milvus milvus*), byl tento druh od roku 2021 přidán do metodického doporučení.

Metodika a výsledky

V průběhu jarního období roku 2024 jsme provedli opakované kontroly tradičních hnízdišť a vyhledávali nová hnízdiště vybraných druhů ptáků nejvíce postižených rušením v souvislosti s „kůrovcovou kalamitou“. Osobním jednáním s vlastníky a uživateli pozemků jsme následně zajišťovali zdárný průběh hnízdění na jednotlivých lokalitách při současné minimalizaci omezení lesnických prací.

Práce probíhaly na území kraje Vysočina a v jeho těsné blízkosti, vyjma území CHKO Žďárské vrchy, kde je ochrana ptáků řešena v režii zdejšího pracoviště AOPK. Do projektu se zapojilo 10 členů Pobočky ČSO na Vysočině. Průběh hnízdění, vybrané parametry hnízdiště a okolnosti zjištěné při jednotlivých kontrolách byly zapisovány do hnízdních karet.

V rámci realizace tohoto projektu bylo v roce 2024 kontrolováno 137 obsazených hnízdišť zvláště chráněných druhů ptáků. Za úspěšné je považováno hnízdění s vylíhnutými mláďaty, při jehož poslední kontrole byl zjištěn zdárný průběh hnízdění. Další potenciální hnízdiště byla lokalizována na úrovni okrsků, tedy oblastí se stálým výskytem dospělého ptáka nebo kompletního páru.

Přehled hnízdišť sledovaných v roce 2024 uvádí následující tabulka.

	hnízdění			celkem
	úspěšné	neúsp.	nejisté	
orel mořský (<i>Haliaeetus albicilla</i>)	15	17	0	32
čáp černý (<i>Ciconia nigra</i>)	7	0	0	7
výr velký (<i>Bubo bubo</i>)	31	19	9	59
jestřáb lesní (<i>Accipiter gentilis</i>)	8	3	2	13
luňák červený (<i>Milvus milvus</i>)	4	0	1	5
ostříž lesní (<i>Falco subbuteo</i>)	1	0	0	1
včelojed lesní (<i>Pernis apivorus</i>)	1	1	0	2
sýc rousný (<i>Aegolius funereus</i>)	7	7	3	17
kulíšek nejmenší (<i>Glaucidium passerinum</i>)	0	0	1	1
celkem	74	47	16	137

Mladí výři nedaleko hnízdiště

foto: Roman Pelúch

Orel mořský – z hlediska citlivosti na rušení silně rizikový druh, hnízdící i na smrcích ve starých porostech. Vzhledem k tomu je potřeba důsledně vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nicméně, zřejmě i díky vývoji populací v okolí, dochází k nárůstu početnosti orlů mořských na Vysočině.

Úspěšná hnízdění:

- Bory [ZR], jedle – 1 mládě
- Dolní Jablonná [HB], borovice – 1 mládě
- Heraldice [TR], buk – 2 mláděta
- Hrotovice [TR], borovice – 1 mládě
- Kamenice nad Lipou [PE], smrk – 2 mláděta
- Kežlice [PE], modřín – 2 mláděta
- Krucemburk [ZR], modřín – 1 mládě
- Lipová [JI/JH], borovice – 1 mládě
- Osová [ZR], modřín – 1 mládě
- Skorkov [HB], modřín – 1 mládě
- Veselý Žďár [HB], vejmutovka – 1 mládě
- Vilánek [JI], smrk – 2 mláděta
- Zárubice [TR], borovice – 2 mláděta
- Zdeňkov [JI], modřín – 2 mláděta
- Žďár nad Sázavou [ZR], smrk – 2 mláděta

Neúspěšná hnízdění:

- Bezděčín [JI], borovice – opuštěno nově postavené hnízdo
- Borovná [JI], borovice – neobsazeno nebo opuštěno
- Dolní Lažany [TR], borovice – opuštěno
- Březejc [ZR], modřín – opuštěno
- Jilem [HB], modřín – opuštěno patrně vlivem rušení
- Kochánov [ZR], modřín – neobsazeno nebo opuštěno
- Kostelec [JI], buk – neobsazeno nebo opuštěno
- Matějov [ZR], smrk – rozebráno, zaniklo
- Moravec [ZR], smrk – neobsazeno nebo opuštěno
- Nepomuky [JI], smrk – opuštěno
- Nová Huť [ZR], smrk – opuštěno (na území CHKO ŽV)
- Nová Ves [ZR], modřín – neobsazeno nebo opuštěno
- Pyšel [TR], borovice – opuštěno v pozdní fázi hnízdění
- Radenice [ZR], modřín – opuštěno patrně vlivem rušení
- Sklené nad Oslavou [ZR], smrk – neobsazeno nebo opuštěno
- Štoky [HB], smrk – opuštěno
- Žirovnice [PE], borovice – opuštěno

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (32 popisů): 9× smrk, 10× modřín, 9× borovice, 1× vejmutovka, 1× jedle a 2× buk. Neúspěšná hnízdění byla opuštěna nejspíše vlivem nezáměrného rušení či soubojů s cizím ptákem. Některé případy lze přičíst na vrub zvyšující se početnosti a zahušťování populace orlů na Vysočině. Velice nepřehledná situace je například v severním okolí Křižanova (T. Kněžíček, M. Špaček & I. Hertl).

Zajímavostí je úspěšné vyhnízdění orlů v severním okolí Velké Bíteše, kde nejprve zřejmě došlo k přemístění páru od Níhovského rybníku k rybníkům u Osové, kde byl ovšem 5. ledna nedaleko hnízda nalezen otrávený orel. Následně byla oblast orly opuštěna a dospělý pták se opět objevil v okolí Níhovského rybníku. Následně se odtud opět ztratil a nečekaně bylo 15. dubna zjištěno znovuobsazení hnízda u Osové (T. Kněžíček & M. Špaček).

Podobný pokus o náhradní hnízdění byl zaznamenán v SV okolí Velkého Meziříčí. Zde však druhé hnízdění nebylo úspěšné (T. Kněžíček & M. Špaček).

U mláděte z hnízda Lipová [JI/JH] byla po několika letech na Vysočině opět zjištěna genetická deformace růstu per (F.&B. Hruškovi).

Použití dronu usnadňuje kontrolu hnízd orlů mořských

foto: Tomáš Kněžíček

Čáp černý - z hlediska citlivosti na rušení rizikový druh. Ochranu nutno založit na spolupráci s lesníky a myslivci (z mysliveckého hlediska nekonfliktní druh). Velice komplikované je vyhledávání nových hnízd, většina nově zjištěných hnízd byla ohlášena lesníky nebo myslivci, případně nalezena příležitostně.

Úspěšná hnízdění:

- Bělá, Kubelka [PE], smrk – 3 mládřata
- Brandlín, Vrchy [JH], borovice – 3 mládřata
- Břežské [ZR], borovice – 4 mládřata
- Nová Ves-Dolní Libochová [ZR], modřín – 3 mládřata
- Horní Bolíkov, Lesík [JH], borovice – 3 mládřata
- Jestřebí, Aleje [JI], smrk – 4 mládřata
- Řásná, Široká bařina [JI], smrk – 2 mládřata

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (7 popisů): 3× smrk, 1× modřín, 3× borovice.

Výr velký - z hlediska citlivosti na rušení rizikový druh, ohrožený především těžbou stromů a jiným vyrušováním v okolí hnízda (motokros, táboření). Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno vždy zvážit.

Úspěšná hnízdění:

- Bartoušov (Šlapanka)
- Biskupice, Tábor (Rokytná)
- Bory (stromové h.)
- Buková (Nížkovský potok)
- Čejkov, Švejbory
- Dolní Březinka, kamenolom
- Doupě, Roštejnská obora (stromové h.)
- Helenín (Jihlava)
- Chedrbí, kamenolom
- Křoví, kamenolom
- Lesní Hluboké, Výří skála (Bílý potok)
- Mirošov, kamenolom
- Mohelno, PR U Jezera (Jihlava)
- Moravec, Kosova hora
- Mysletice, kamenolom
- Nevcehle
- Nová Ves u Leštiny (stromové h.)
- Ořechov, kamenolom
- PR Křemešník
- Příštpo, kamenolom
- Radkovice u Budče (Želetavka)
- Rovná, Stráně
- Sázavka (stromové h.)
- Skřinářov, Svatá hora (stromové h.)
- Stropešín, most (v. n. Dalešice)
- Svatoslav, Bílá skála
- Svatoslav (Podhorka)
- Šebestěnice (Vranidolský potok)
- Tasov (Polomina)
- Třebenice, Vápenice (v. n. Dalešice)
- Velká Bíteš, Pánovský mlýn (Bílý potok)

Neúspěšná hnízdění:

- Adamov (stromové h.)
- Biskupice, Viselec (Rokytná)
- Brtnice (Brtnička)
- Dobrá Voda, PP Šebeň (stromové h.)
- Dolní Město, kamenolom
- Dudín (Jankovský potok)
- Dvorce (Jihlava)
- Hodice, Hamr
- Chvalkov, Hradiště
- Kostelec u Jihlavy (Jihlava)
- Krásná hora, Na Padrti (stromové h.)
- Libochová, Skály
- PR Velký Špičák
- PR Zaječí skok
- Radešín, nad Pivovarským rybníkem
- Radkovice u Hrotovic (Rokytná/Želetavka)
- Sázava, Hřebeny
- Smrk, Ostrá hora
- Třebenice, Kozí hlavy (v. n. Dalešice)

Hnízdění s nejistou úspěšností

- Kosov, kamenolom
- Nové Dvory, Starý dvůr (Sázava)
- Pikárec, Pod Spáleným kopcem (stromové h.)
- PP Výrova skála
- Přešovice (Rokytná)
- Říčky, Chroustovské údolí (Bobrava)
- Slavětice, Vztyčený prst (v. n. Dalešice)
- Stropešín, Skalní město (v. n. Dalešice)
- Zastávka, Mariánské údolí, kamenolom

Zajímavosti k nálezům 2024: umístění hnízda (59 popisů): 10× lom, 40× skalka nebo skála, 9× stromové hnízdo. Neúspěšná hnízdění: 19× opuštění hnízda (predace, likvidace nebo vyrušení).

Vzhledem k množství známých hnízdišť nelze zajistit ochranu plošně, bez kontroly hnízda v předjaří, současně však vyrušení samice z hnízda může mít za následek opuštění snůšky. Jako optimální se jeví kontrolu obsazených hnízd založit na nočním odposlechu nebo využití hlasových záznamníků (akustický monitoring). Nelze spoléhat na tradiční hnízdiště, přibývá hnízd ve svazích, u paty stromu nebo pod vývratem, také roste počet stromových hnízd.

Na některých lokalitách se jeví jako pravděpodobné opakované cílené vyrušování hnízdicích ptáků.

Jestřáb lesní - z hlediska citlivosti na rušení silně rizikový druh hnízdící stále často na smrcích ve starších porostech. Vzhledem k tomu je potřeba vyhledávat hnízda a zajišťovat odklad těžebních prací. Nelze přitom spoléhat na tradiční hnízdiště, ptáci častěji zakládají nová hnízda. Myslivecky konfliktní druh, prozrazení hnízdiště nutno vždy zvážit.

Úspěšná hnízdění:

- Bartoušov
- Hurtova Lhota
- Hvozdec, Knínické lesy
- Řídelov, Farářský kopec
- PP Šebeň
- Radenice, Sklenské lesy
- Skřinářov, Dolní les
- Veselý Žďár, Peleastrov

Neúspěšná hnízdění:

- Dolní Jablonná
- Mrákotín, Smrčina
- Ruda, Březejcký les

Hnízdění s nejistou úspěšností:

- Nová Ves, Kozí hřbety
- Přibyslavice, nad mlýny

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (13 popisů): 4× modřín, 5× smrk, 1× jedle a 3× borovice.

Luňák červený - kriticky ohrožený druh, pozvolna se šířící z tradičních oblastí výskytu v nížinách do středních poloh. Na výběr hnízdiště není náročný, na Vysočině zřejmě preferuje menší a řidší borové lesy v pestřejší zemědělské krajině.

Úspěšná hnízdění:

- Březské, Radostín
- Kunderatice
- Uhřínovice, Bažantnice
- Valeč, Pod Hájkem

Hnízdění s nejistou úspěšností:

- Krahulčí, U Horního loužku

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (5 popisů): 4× borovice a 1× smrk.

Ostříž lesní - vzhledem k pozdnímu obsazování hnízdišť je nutná specializace a cílené vyhledávání v době toku.

Úspěšná hnízdění:

- Bukov

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (1 popis): 1× borovice.

Včelojed lesní - z hlediska citlivosti na rušení silně rizikový druh hnízdící často na smrcích ve středně starých smrkových porostech. Hnízda se postupně nachází v řidších porostech, kde jsou snadněji dostupná predátorům (výr, jestřáb). Nalézání nových hnízd je nesmírně obtížné.

Úspěšné hnízdění:

- Strážek, Černý les

Neúspěšná hnízdění:

- Moravec, Babka

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (2 popisy): 2× smrk. Neúspěšné hnízdění u Moravce bylo pravděpodobně předováno.

Sýc rousný - z hlediska citlivosti na rušení tolerantní druh, přímo ohrožen především likvidací samotného hnízdního stromu. Může být častěji predován či konkurenčně vytlačen většími druhy sov profitujícími z proměny lesního prostředí. Obsazuje hnízdní budky, obsazené budky nejsou v přehledu uváděny, ochrana těchto hnízd je zajištěna v rámci aktivit souvisejících s biologickou ochranou lesa.

Úspěšná hnízdění:

- Bobrůvka, v pásu lesa
- Dlouhé, Zátoky
- Kaliště, Velký skalní vrch
- Kněževes, U hájovny
- Nová Ves, Rovina (b)
- Praskolesy, U obrázku
- Radenice, Nad Křišťanem

Neúspěšná hnízdění:

- Kaliště, U hraničního dubu
- Mirošov, Babka
- Nová Ves, U hradu
- Nová Ves, Rovina (a)
- Nová Ves, Na Padrti
- Radenice, Sklenské lesy
- Řásná, Pod Míchovou skálou

Hnízdění s nejistou úspěšností:

- Pelec, Panský les
- Pravíkov, Panský les
- Sviny, Bučina

Zajímavosti k nálezům 2024: hnízdní strom (17 popisů): 17× buk. Neúspěšná hnízda: 5× predace nebo nedostatek potravy a 2× vyplaveno.

Potvrzením možného soužití sýce a puštíka je úspěšné hnízdění sýců u Kaliště v dutině cca 340 m od hnízda puštíků (F.&B. Hruškovi).

Vzhledem k nízké potravní nabídce v lesích byl úspěšně vyváděn malý počet mláďat a zajímavostí je také nepřítomnost samice v dutině se dvěma mláďaty ve věku 16 dní (F.&B. Hruškovi).

Zajímavostí je současné hnízdění sýců + holubů doupňáků v jednom stromě (F.&B. Hruškovi, D. Rymešová).

Mláďata sýce rousného

foto: Roman Pelúch

Kulíšek nejmenší - z hlediska citlivosti na rušení potenciálně silně rizikový druh – evidentně se vyhýbá oblastem s těžbami, opouští i dlouhodobě obsazované okrsky. Osidluje (potom?) i neobvyklá stanoviště na okraji tradiční hnízdní oblasti. Dohledání hnízda je velice obtížné.

Hnízdění s nejistou úspěšností:

- Lesní Huboké, Soutok

Spolupráce s lesníky

Spolupráci s lesníky hodnotíme vesměs za bezproblémovou. Jejím základem je včasné kontaktování odpovídajícího lesníka a provedení místní obhlídky hnízdiště. Na místě samotném je potom potřeba v souladu s doporučením stanovit ochranná opatření.

Ačkoli i přes učiněné dohody došlo v jednotlivých případech k narušení hnízdění sledovaného druhu vlivem těžby, počet takových případů byl poměrně malý a je nutno se z těchto případů dále poučit a zlepšit komunikaci všech dotčených subjektů.

Slabinou této spolupráce se nadále jeví nedostatek ornitologů, ochotných věnovat svůj volný čas vyhledávání hnízdišť.

Spolupracující organizace – spolupráce byla navázána nebo udržována s 20 subjekty. Těmto organizacím patří poděkování za spolupráci a bude jim doručena tato závěrečná zpráva.

Lesy ČR, s. p. - LS Náměšť n. Oslavou, Třebíč, Nové město, Telč, Pelhřimov, Ledec n. Sázavou

Správa městských lesů Jihlava
Městská správa lesů Pelhřimov
Městys Křižanov
Lesní družstvo svazu obcí (Velká Bíteš)
Lesní družstvo Borovná
Lesní družstvo obcí Ledec nad Sázavou
Lesní družstvo obcí Měřín

Lesní družstvo obcí Přibyslav
AP lesnická (Arcibiskupství Pražské)
Kanonie premonstrátů v Nové Říši
CURATORE Rajhrad (Benediktinské opatství Rajhrad)
Kinský Žďár
Lesní a rybochovné hospodářství (Velké Meziříčí)
Lesní hospodářství Zátíší

Závěr

V roce 2024 bylo na území kraje Vysočina a v jeho blízkém okolí sledováno 137 hnízdišť, obsazených vybranými zvláště chráněnými druhy ptáků, ohrožených rušením v souvislosti s asanací „kúrovcové“ kalamity. Pokud to okolnosti vyžadovaly, byl kontaktován hospodařící lesník a na základě osobní terénní obhlídky byly stanoveny podmínky zajištění ochrany hnízdiště.

Domluvené podmínky ochrany byly respektovány a tato spolupráce byla vyhodnocena jako oboustranně bezproblémová. Tento postup praktické ochrany hnízdišť ptáků proto můžeme nadále jednoznačně doporučit. GPS souřadnice dohledaných hnízd orlů a čápů byly průběžně zasílány orgánu ochrany přírody Krajského úřadu Kraje Vysočina pro společnou koordinaci jejich ochrany.

Pro sezónu 2025 budou zachována doporučení k ochraně hnízd beze změny. Vzhledem k plošnému usychání mladších smrkových porostů je na zvážení zařazení silně ohroženého krahujce obecného (*Accipiter nisus*) mezi vybrané druhy. Podobně v případě kriticky ohroženého jeřába popelavého (*Grus grus*), jehož hnízdění v kraji přestávají být výjimkou.

Poděkování a seznam spolupracovníků

Poděkování patří všem spolupracovníkům, kteří se vyhledávání a zajištění ochrany jednotlivých hnízdišť věnovali (v abecedním pořadí):

Hlaváč Václav, Hruškovi Filip & Barbora, Kněžíček Tomáš, Kunstmüller Ivan, Pelúch Roman, Rymešová Dana, Skříček Tomáš a Špaček Milan.

Děkuji též dalším zpravodajům, kteří poskytli tipy na jednotlivá hnízdiště nebo pomohli s jejich kontrolami.

Samostatné poděkování patří lesníkům, kteří k úspěšnému hnízdění chráněných a ohrožených druhů ptáků přispěli svým vstřícným přístupem a ohleduplností.